

BASEL II PERSPEKTİFİNDEN KREDİ RİSKİ ÖLÇÜM YAKLAŞIMLARININ KREDİ FİYATLAMASINA POTANSİYEL ETKİSİ

Yrd.Doç.Dr. Fatih TEMİZEL*

1.GİRİŞ

Basel II ile riskler daha duyarlı biçimde ölçülerek, her bankanın risk profili ayrı ayrı belirlenip, banka üst yönetimlerine düşen sorumluluk artırılmaktadır. Bu sayede finans sektörünün oyuncularını arasındaki asimetrik bilgi minimize edilerek daha rekabetçi ve istikrarlı bir finans sektörüne erişilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla getirilen yeni düzenlemeler, risk yönetimi konusunda mevcut düzenlemelerden farklı olarak daha esnek bir yapıdadır. Başka bir ifadeyle risk yönetiminde piyasa oyuncularına tek tip elbise yerine bir koleksiyon sunulmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan kredi riski ölçüm yaklaşımlarında söz konusu esneklik, somut bir biçimde gözlenebilmektedir. Temel olarak Standart Yaklaşım(SY) ve İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım (İDDY) olarak ifade edilen kredi riski ölçüm yaklaşımları, kredi taleplerinin değerlendirilmesinde eskiye oranla önemli yenilikleri beraberinde getirmektedir. Basel II'nin ruhuna uygun biçimde kredi riski ölçüm yaklaşımlarında da piyasa oyuncularına tercih hakkı sunulmaktadır. Söz konusu tercih hakkının da katkısıyla kredi riski ölçüm yaklaşımlarının, bankalar tarafından verilen kredilerin fiyatlarında eskisine oranla kurumlar arasında farklılaşmaya yol açması beklenmektedir. Her yeniliğin bazı farklı sonuçları da beraberinde getirmesi doğaldır. Bu çalışma ile söz konusu farklılıkların nedenleri, ortaya çıkış süreci ve potansiyel etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle Basel II nin Basel I'den ayrıldığı noktalar ortaya konulmuştur. Ardından çalışmanın konusunu oluşturan "Kredi Riski Ölçüm Yaklaşımlarının" tanıtımı yapılmıştır. "Kredi Riski Ölçüm Yaklaşımlarının" uygulanmasında önemli bir konuma sahip olan derecelendirmeye (Rating) ilişkin bilgiler verildikten sonra, yaklaşımların bankalar arası uygulamalarda ortaya çıkaracağı farklılıkların olası etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.LİTERATÜR

Berger (2004) Amerika Birleşik Devletlerinde bankalar arası rekabette ölçüğe göre risk tabanlı kredilendirmenin etkilerini öngörmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada da gözlenebileceği üzere bankaların büyüklükleri, kredi değerlemede kullanacakları yöntemler üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkinin bir yansıması olarak farklı fiyatlamalar oluşmaktadır. (Berger, 2004:1-7).

*Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Jones bankalarının örgüt yapılanmalarındaki karmaşıklığın artması ve buna bağlı olarak müşteriden uzaklaşmasıyla birlikte SY'dan uzaklaşılacağını öngörmektedir. Bu gelişme de beraberinde küresel ve yerel banka kredi fiyatlaması farkını doğurmaktadır.(Griffith-&. Spratt:1-3).

Altman ve Sabato çok iyi çeşitlendirilmiş kredi portföylerinin yönetimi ve geliştirilmesinde GİDDY ön planda yer almasını beklemektedir. Buna karşılık daha sınırlı portföylerin yönetiminde SY'a yönelen tercihlerle karşılaşılmasının gerçekçi bulunduğu ifade edilmektedir. Bu konuda Avrupa ve Amerika örneklerinin detayda farklılıklar göstermesine rağmen temelde benzer yapıda olduğu tespitine yer verilmektedir.(Altman&Sabato,2005:27-29).

Ernst&Young göre Avrupa ve Kuzey Amerika bankalarının GİDDY uyum konusunda seçimlerini yapmışlardır. Ancak bu hedefin gerçekleştirilmesini aşamalı olarak uygulamayı planlamaktadırlar. Bankaların yarıya yakını GİDDY uygulamalarının yerleşmesinin gecikmeli gerçekleştirilebileceğini ön görmektedir.(Ernst&Young Research Papers:5)

3.BASEL II

Uluslararası Ödemeler Bankası BIS (Bank for International Settlements) ülkelerin merkez bankalarının oluşturdukları uluslararası bir kuruluştur. Bankaların uluslararası standartlarda güvenli bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere, 1974 yılında BIS bünyesinde gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve banka denetim otoritelerinin katılımıyla "Basel Bankacılık Denetim Komitesi" oluşturulmuştur. Komite, üye ülkeler arasında denetim konularında işbirliğine olanak sağlayacak bir platform oluşturarak, uluslararası denetim sisteminin geliştirilmesi ve bankacılık denetim kalitesinin artırılmasına uygun ortamı hazırlamaktadır. Komite, üye ülkelerin denetleme teknikleri ve çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde belirlemekten çok, ortak standart ve yaklaşımlar sap-tayarak belirli bir vizyonu dünyaya yayabilmek amacı taşımaktadır. Bu çerçevede, Komitenin önemli hedeflerinden birisi de uluslararası denetim sistemindeki boşlukları doldurmaktır. Bu doğrultuda, 1975 yılından beri çok sayıda çalışma yayınlamıştır. Son yıllarda komite çalışmalarının önemli bölümünü sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler oluşturmaktadır(Aras, 2005:3).

Basel-II, bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin olarak Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından yayımlanan ve yakın tarihte birçok ülkede tamamen yürürlüğe girmesi beklenen standartlar bütünüdür. Söz konusu standartlar ile bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplinini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede sağlam, etkin bir bankacılık sistemi oluşturarak finansal istikrara katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Basel-II içerisinde sermaye yükümlülüğünün hesaplanması, maruz kalınan risklerin yönetimi, sermaye yeterliliğinin değerlendirilme ve kamuya açıklanma şekline ilişkin

hükümler ile risk ölçümüne ilişkin olarak basit aritmetiğe dayalı standart yöntemler, kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistikî/matematiksel risk ölçüm metotlarını içeren yöntemler bulunmaktadır (BDDK Araştırma Dairesi, 2005:1). Basel II ile getirilen yeniliklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Basel I ile arasındaki temel farklılıklar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

TABLO 1: BASEL I İLE BASEL II ARASINDAKİ TEMEL FARKLILIKLAR

BASEL I	BASEL II
Tek bir risk ölçüm yöntemine odaklanma	Bankaların kendi iç risk yönetimi metotlarından, üst denetim kontrolünden ve piyasa disiplininin daha fazla yararlanma
Her banka için aynı ölçütlerin kullanılması	Değişik yaklaşımları uygulayabilme olanağı, daha iyi risk yönetimini özendirici sermaye teşvikleri
Geniş tabanlı uygulama alanı	Riske daha duyarlı ölçüm metotları
Piyasa riski ve kredi riski temel alınmaktadır.	Piyasa riski aynen hesaplanırken, kredi riski hesaplanması farklılaştırılmış ve bu iki risk grubuna operasyonel risk kavramı eklenmiştir.
OECD ülkesi olup olmamaya dayalı Klüp Kuralı bulunmaktadır.	Klüp kuralı kaldırılmaktadır.
Sermaye yeterliliğine ilişkin detaylı bilgi açıklaması bulunmamaktadır.	Sermaye yeterliliğine ilişkin Basel II'ye özgü detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu getirilmektedir.
Kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktadır.	Bu risklere, operasyonel risk sermaye yükümlülüğü de ilave edilmiştir.

Kaynak: (Tecimer, 2005: 14)

(<http://www.pwcglobal.com/Tr/tur/about/events/training/baselII.pdf>) (11.11.2005)

(BDDK Araştırma Dairesi, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II), Ocak 2005: 2)

Yukarıdaki tablo ile Basel I'den ayrıldığı temel noktalar belirlenen Basel II, esas olarak bankaların denetim ve gözetiminde daha sağlam bir altyapının tesis edilmesini, risk yönetiminin güçlendirilmesini, piyasa disiplininin ve dolayısıyla küresel düzeyde sürdürülebilir bir finansal istikrarın sağlanmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede "Yeni Uzlaşım", uluslararası alanda sermaye yeterliliğinin yakınsamasında uygulanması gereken salt kurallar kümesi olmayıp aynı zamanda bankacılık otoritelerinin finansal sistemlerine daha bütünleşik bakmalarını özendiren bir yaklaşımdır (Yayla ve Türker, 2005:3). Yeni sermaye uzlaşısı sadece gelişmiş ekonomilerdeki piyasa katılımcıları için değil aynı zamanda gelişmekte olan ekonomiler ile birlikte küresel ölçekte etkili olacak niteliktedir (Atakan ve diğerleri, 2006:261).

Basel II, bankaları sadece risk raporlayan durağan bir yapıdan risk ölçümüne dayanan dinamik bir yapıya taşımaktadır. Bu haliyle Basel II kurallar manzumesi "Risk Tabanlı Sermaye Yönetimi ve Risk Tabanlı Kredi Fiyatlaması" ya da diğer bir ifadeyle

etkin risk yönetimi olarak adlandırılabilmektedir. Bu yaklaşımla birlikte işletmelerden gelen kredi talepleri işletmenin risk düzeyi ve kredinin risk düzeyi olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirilecektir. İşletme risk düzeyi rating sistemi aracılığı ile ifade edilebilirken, kredinin risk düzeyi kredinin tipi, vadesi, teminat yapısı, işlemin gerçekleşeceği para birimi gibi kriterlerin ele alınması suretiyle belirlenecektir. Bu noktada Basel II, Basel I den farklı olarak Türkiye'de yaygın kullanım alanı bulunan müşteri çekleri, senetleri, grup şirketi garantilerini teminat kapsamı dışında tutmaktadır.(Yılmaz ve Küçükçolak, 2006:291-292)

Basell II ile risk odaklı sermaye yönetimi, beraberinde risk odaklı kredi fiyatlamasını getirecektir. Risk odaklı kredi fiyatlamasının doğal olarak işletmelerin kullanacakları kredilerin miktarını/fiyatını olumlu/olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Kullanılan kredinin türünden vadesine, teminatından firma derecelendirmesine kadar çeşitli kriterler, kredinin fiyatına yansımaktadır. Basel II ile birlikte riskin ölçümü iki ana unsura dayanmaktadır. Bunlar Kredi Kullananın (işletme) risk seviyesi, kredi işleminin risk seviyesidir. Kredi Kullananın riski, işletmenin finansal verileri ile niteliksel faktörlerinin (yönetici ve ortakların geçmişi, yönetim ve organizasyon yapısı, ürün/hizmet gelişimi, ithalat/ihracat, pazar payı vb) değerlendirilmesi sonucu tespit edilen "derecelendirme notu" ile ifade edilmektedir. Kredi işleminin riski ise, işlemin türü, teminat, vade, para birimi gibi unsurlar ile değerlendirilmektedir(TBB, 2004:VII-VIII).

Bankalarda, Basel II öncesi kredilendirme yaklaşımı iyi kredi vermeyi hedeflemektedir. Bu amaçla her işletme piyasa konusunda tecrübeli uzmanlarca izlenip istihbaratı yapılarak uygun görülenlere kredi tahsisi yapılmıştır. Kredileri garanti etmek üzere teminat almak ve ödemeleri izlemek diğer adımları oluşturmuştur. Yapının risk odaklı olmaması fiyatlamasının maliyet + kar şeklinde oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Yöntemin önemli sakıncaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları (TBB, 2004:11);

-Uzman görüşlerine dayalı kredilendirmenin subjektif olması,

-Riskin sayısallaştırılamamasına bağlı olarak ortaya çıkan haksız rekabet,

-Bankalara hatta uzmanlara göre farklılaşabilen değerlendirme kriterlerinden kaynaklanan fiyat farklılıklarıdır.

Basel II ile birlikte kredilendirmede risk odaklı yaklaşımın yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede kredi riskinin belirlenmesi ve buna göre fiyatlanması gündeme gelecektir. Böylece iyi kredi - kötü kredi ayırımı yerini, riskli - az riskli kredi ayırımına bırakacaktır.

3.1.BASEL II' DE YER ALAN KREDİ RİSKİ ÖLÇÜM YAKLAŞIMLARI

Basel II'de yer alan kredi riski ölçüm yaklaşımlarıyla, bankaların kredi riskini üstlenmesi, yönetmesi ve nihayetinde bu risk için asgari sermaye gereksinimini belirlemesi öngörülmektedir. Basel II'de bankalarca kullanılan krediler karşılığında bulundurulması gereken sermaye miktarının hesaplanması için dört farklı yaklaşım yer almaktadır. Bunlar; Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (BSY), Standart Yaklaşım (SY), Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım(TİDDY) ve Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım(GİDDY). Bu yöntemlerde kredi riski sermaye yükümlülüğünün hesaplanması farklı kriterlere ve formüllere bağlanmıştır. Bu sebeple kredi riski ölçüm yöntemlerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

BASEL II 'de sermaye yükümlülüğü hesaplamaları iki temel bileşenden oluşmaktadır. İlk bileşen krediler için alınan teminat, garanti gibi kredi riski azaltım araçları dikkate alınmadan sadece kredinin türü ve/veya borçlunun kredi değerliliği ve diğer özellikleri dikkate alınarak yapılan hesaplamalardır. İkinci bileşen ise kredi riski azaltım tekniklerinin etkisinin dikkate alındığı kısımdır. Ölçüm yaklaşımları ilk bileşen açısından incelendiğinde BSY'da sermaye yükümlülüklerinin genel olarak İhracat Kredi Kuruluşlarınınca (İKK) ülkelere verilen derecelendirme notlarına göre SY'da ise Bağımsız Kredi Değerlendirme Kuruluşlarınınca (BKDK) ülkelere ve şirketlere verilen derecelendirme notlarına göre belirlendiği görülmektedir. Ayrıca her iki yaklaşımda da bazı portföyler için derecelendirme notları dikkate alınmamakta ve bu portföylerde yer alan krediler standart katsayılar kullanılarak hesaplamaya dahil edilmektedir. TİDD ve GİDD yaklaşımlarında ise sermaye yükümlülükleri bankalar tarafından bireysel ve kurumsal müşterilerine verilen derecelendirme notları dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Yüksel, 2005/4:14).

Basel II'de öngörülen kredi riski ölçüm yaklaşımlarının kullanılmasında iki farklı etken göz önünde bulundurulmaktadır. Öncelikle borçlunun kredi değerliliği (mali tablo analizleri, mali performans öngörülere, kalitatif değerler), sonra kredi işlem riskini belirleyen teminat, garanti, kredi türevleri ve/veya netleşme anlaşmaları gibi unsurlar dikkate alınarak sermaye yükümlülüğü hesaplanmaktadır. Kredi riskinin hesaplanması için SY, BSY, TİDDY, GİDDY olmak üzere dört farklı metot belirlenmiştir. Aşağıda, bu farklı metotlar hakkında genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Ülkemizde, standart yaklaşımın Ocak 2008 tarihinde, içsel derecelendirme yaklaşımının ise Ocak 2009 tarihinde uygulanmaya başlaması planlanmaktadır (Basel II ve KOBİ'ler Çalışma Grubu, 2006:6-7).

Basel II içerisinde, Basel I' in aksine, bankalara farklı ölçüm yaklaşımlarının yer aldığı bir menü sunulmaktadır. Bu çerçevede, hâlihazırda tüm bankalar aynı özelliklere sahip bir kredi için aynı tutarda sermaye yükümlülüğü hesaplamaktadır. Ancak Basel II ile birlikte, farklı yaklaşımları uygulayan bankalar, aynı kredi için farklı sermaye yükümlülükleri hesaplayacaklardır. Yeni uzlaşlı kredi riskinin ölçülmesinde daha kom-

pleks ve daha ayrıntılı biçimde düzenlenmiş geniş bir yelpazede yer alan ölçüm yaklaşımı alternatifleri sunmaktadır (Griffith-Spratt, :1-22). Ayrıca belirtilmelidir ki farklı ölçüm yaklaşımlarının kullanılabilmesi için gerekli olan yatırım miktarları da farklı olmaktadır. Bu sebeple Basel II'nin uygulamaya başlaması ile birlikte bankacılık sektöründe çeşitli açılardan bölümlenmiş bir yapının oluşması beklenmektedir. Farklı yaklaşımlar uygulamasının bankalar arasında Basel Komitesi tarafından hedeflenen standardizasyondan uzaklaşmayı da beraberinde getirmesi beklenmektedir (Atakan ve diğerleri, 2006:265). İDDY'ların önemli miktarda yatırım harcaması ve teknik kapasite gerektirdiği dikkate alındığında, genelde bu yaklaşımların büyük ölçekli bankalarca ve uluslar arası boyutta faaliyet gösteren yabancı bankaların şubeleri ve iştiraklerince kullanılacağı tahmin edilmektedir. SY'ın ise diğer bankalarca tercih edilmesi, buna ek olarak ileride İDDY'ı kullanmayı hedefleyen bankalar tarafından geçiş aşamasında kullanılması beklenmektedir. Bununla birlikte bazı kaynaklara göre SY sadece düşük gelirli ülkeler ve kurumlarına ait olarak kalmayacaktır. Avrupa'da yapılan bir araştırmaya göre SY'ın kullanım kolaylığı gibi özellikleri nedeniyle % 30 oranında tercih edileceği öngörülmektedir(Ray, 2005: 10).

Bu farklılaşmanın kredilendirme faaliyetlerine önemli yansımalarının olacağı da öngörülmektedir. Aşağıda bu konuda bazı örneklerle yer verilmiştir.

-Bir kredinin fiyatı SY'ı kullanan bir banka ile İDDY'nı kullanan bir banka arasında değişkenlik gösterebilecektir.

-İDDY'nı kullanan iki bankanın farklı derecelendirme sistemlerini kullanması durumunda bir kredi müşterisinin bu iki bankadan alacağı derecelendirme notları farklı olabilecek ve dolayısıyla kullanacağı kredinin fiyatı bu iki banka arasında değişkenlik gösterebilecektir.

-Bir kredinin fiyatı İDDY'nı kullanan bir banka ile GİDDY'nı kullanan bir banka arasında değişkenlik gösterebilecektir.

-SY'ı kullanan iki bankanın perakende portföylerinin toplam büyüklüğünün farklı olması durumunda, bir kredi müşterisinin kullanacağı kredi tutarının birinci bankanın perakende portföyüne oranı düşük olurken, ikinci banka için bu oran yüksek olabilecektir. Bu da aynı kredinin birinci banka için perakende nitelikli, ikinci banka için ise kurumsal nitelikli bir kredi olması sonucunu doğuracak ve dolayısıyla kredinin fiyatı bu iki banka arasında değişkenlik gösterebilecektir(Yüksel, 2005/4:35-36). İDDY uygulamasında da farklı kurumlar için değişik sonuçların üretilmesi olanaklıdır. Küresel anlamda bu tür bir gelişmeye örnek olarak finansal piyasalardaki ayrışma gösterilebilir. Aracılık uygulamasını temel alan Kıta Avrupası ve Japon sistemine karşı, piyasa aracılığı uygulamasını temel alan Anglo sakson sistemi arasında da farklı risk değerlendirmeleri ortaya çıkabilmektedir(Hertig, 2005:5) . Bu gelişmeler Basel II çerçevesi içinde kalmak kaydıyla kabul görmektedir.

Basel II ile getirilen standartların üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar;

-Bankalar tarafından maruz kalınan riskleri daha iyi ölçmek ve minimum sermaye düzeyi ile arasındaki bağlantıyı sağlıklı biçimde kurmak,

-Finansal sistemdeki ulusal ve uluslar arası denetim standartlarını daha da güçlendirmek,

-Mali tabloların uluslar arası kabul görmüş muhasebe standartlarına göre hazırlanmasını sağlayarak bu yolla piyasa disiplininin geliştirmektir.(Yılmaz ve Küçükçolak, 2006: 290).

Yeni Risk Yönetimi, anlayışı bankalar açısından kredi ve operasyonel risklerde yeni kavramları beraberinde getirmektedir. Kredilerin belli segmentlere ayrılarak bir havuz yapısı içinde değerlendirilmesi ve ölçüm amaçlı kullanılacak parametrelerin bu havuzlar bazında hesaplanması bu konudaki gelişmelerden bir tanesidir. Teminat yapısında değişikliğe gidilerek çek ve senetin teminat kapsamından çıkarılması da bu konuda bir diğer örnektir. KOBİ' lerin Basel II' ye uyum sağlamalarını zorunlu kılan belki de en önemli gelişme, yeni dönemde her kredi talebinde kredi notunun istenecek olmasıdır. Bu konu hem bankalar hem de KOBİ' ler için son derece önemlidir. Çünkü aynı anda hem sermaye karşılığı hem de faiz üzerinde belirleyici etkisi bulunmaktadır. Basel II ile ortaya çıkacak bir başka etki de genel KOBİ risk primi yerine bireysel risk primlerini içeren kredi faizlerinin uygulanması ile birlikte kredi faizlerinde farklılaşmaların görülmeye başlanmasıdır (Karabiber,2006:http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3466. 20.05.2006).

Basel II uygulamalarının reel sektöre yönelik beklenen etkilerini de birkaç madde halinde sıralamak mümkündür. Bunlar;

- Daha yüksek kredi dereceleri
- Bankalar tarafından işletmelerden talep edilen işletme verilerinde artışlar
- İşletme yapılarında değişimler
- Bankalar tarafından kabul edilen maddi teminatlarda değişiklikler
- Fonlama maliyetlerinde ve maliyet oynaklığında değişikliklerdir (Atakan ve diğ., 2006: 267).

4.DERECELENDİRME (Rating)

Derecelendirme(Rating), derecelendirmeye konu olan belirli bir borçlunun kredi değerliliğinin belirlenmesidir Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılabilir üzere bankalar ile müşterileri arasındaki ilişkide giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. (European Comission July 2005:12).

Derecelendirme bir tanıma göre borçlunun borcunu geri ödeme olasılığının tespit edilmesidir. Diğer bir tanıma göre de borçlunun ana para ve faiz yükümlülüklerini ödeme isteği ve kabiliyetinin zamanında ve tam olarak yerine getirilip getirilememesini ölçen bir araçtır. Özellikle **ödeme isteği** ve **kabiliyeti** derecelendirmenin en hassas konularıdır(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1997/RATTUR.html> 22.02.2007) Bu amaçla dereceler, belli kriterlere dayanarak notlandırma ve bu doğrultuda arzu edilen konularda elde edilen verileri, sistematik bir düzenlemeye tabi tutmak ve performansları belli notasyonlar kullanarak belirlenmektedir. Dereceleme sözlük anlamıyla bir şeyin veya bir kimsenin sahip olduğu değerlerin kalite düzeylerinin ortaya konulması işlemidir. Derecelendirme, ihraççıların ihraç ettikleri borç niteliğindeki menkul kıymetlerin anapara ve faizini zamanında geri ödeme yeterliliğine ne ölçüde sahip olduklarını göstermek amacıyla bağımsız kuruluşlar tarafından yapılan değerlemedir(<http://www.global.com.tr/sozluk.jsp> 01.03.2007). Derecelendirmenin ürünü derecelendirilen işletmenin kredi notudur ve taşıdığı riskin matematiksel olarak ifade-sidir(Seval, 2006:1).

Derecelendirme şirketleri, yaptıkları derecelendirmede belirli kategoriler kullanmakta ve bu kategorileri harf, sayı ya da bunların karışımından oluşan ve kullanıcılar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir sembollerle göstermektedir(Özdiç, 1999:9). Derecelendirme, ülkeler bazında yapılabildiği gibi, tek bir banka veya işletme içinde yapılabilir. Bir derecelendirme sistemi kurulmasında amaç firmanın taşıdığı riskleri objektif olarak ölçmektir. Bu durum ortak bir dilin oluşmasına yardımcı olmanın yanında bankaların bir firma için çok benzer fiyatlamalar yapmasına da neden olacaktır.(TBB, 2004:13) Dereceleme işleminin farklı alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bir kaç; menkul kıymetler, ticari şirketler, finansal kurumlar ve bankalar şeklinde sıralanabilir. Dereceleme işlemi işletmelerin ilgili bilgi kaynaklarından elde edilen ekonomik ve sosyal veriler çerçevesinde yapılır. Bilgilerin yetersiz olduğu veya ulaşılamama gibi problemlerle karşılaşılması halinde dereceleme faaliyeti durdurulabilir. Basel II ile birlikte önemi artan derecelendirme faaliyeti, bankalar açısından günümüzde yeni organizasyonları ve teknoloji yatırımlarını gündeme getirmektedir. Bu nedenle bankalar yeni dönemde kullanacakları kredi riski ölçüm yaklaşımlarını belirlemede daha düşük sermaye yeterliliği ile daha yüksek organizasyon maliyetleri arasındaki dengeyi özenle değerlendirmek durumundadır(Altman ve Sabato, 2005:29).

Bankalar için çok önemli olan şeffaflık ve etkin bir bilgi sistemi ihtiyacı derecelendirme ile karşılanmaktadır (Sevil,1993:24). Derece kredi müşterisinin kredibilitesinin sayısal olarak ifadesidir. Derecelendirme kredi müşterisinin borç ödeme kapasitesini belirlemede, müşterileri risklerine göre sınıflandırmak ve sıralamakta, müşterilerin gelecekte temerrüde düşme olasılığını tahmin etmekte kullanılmaktadır. İki çeşit derecelendirme vardır. Bunlar:

-Dış Kaynaklı Derecelendirme

-İçsel Derecelendirmedir.

Dış kaynaklı derecelendirme dış derecelendirme kurumları tarafından verilmektedir. İçsel Derecelendirme ise bankalar tarafından kendi müşterileri için gerçekleştirilmektedir (Yalçın ve diğerleri, 2006:30).

4.1.DERECELENDİRME İHTİYACININ ORTAYA ÇIKIŞI

1900'lerin başında Amerikan demiryolu şirketlerinin tahvil ihraçlarının derecelendirilmesi ile finans literatürüne giren derece kavramı; özellikle 1980'den itibaren finans piyasalarının globalleşmesine paralel olarak gerek ülkelerin gerekse banka, ticari şirketler ve kimi ülkelerde kamu şirketlerinin menkul kıymet ihracı veya diğer borçlanma şekilleri sonucunda ortaya çıkan kısa ve uzun vadeli yükümlülüklerin değerlendirilmesinde en önemli ölçü haline gelmiştir.(<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma7.doc> 09.02.2007). Esas olarak derecelendirme kurumlarının ortaya çıkışı 1980'lerin başıdır.

Derecelendirme ile ilgili gelişmelerin hızlanması, 1980'li yılların ortalarına rastlamaktadır. 1970'lerdeki borç krizleri ve 1982 Meksika krizi, uluslararası para sisteminin daha hızlı ve etkin bir kredi derecelendirmeye olan ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bir taraftan, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlardan beklenen performansın görüle-meyişi, bir taraftan da finans sistemindeki hızlı büyüme ve farklılaşma, derecelendirme kuruluşlarının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Özellikle,

- Uluslararası sermaye hareketlerindeki hızlanma ve yeni yatırım imkanlarının oluşması,
- Sermaye akımlarının finansal piyasalarda alım - satıma konu olması,
- Büyük küçüklü bankalardan, tahvilleri elinde tutanlara kadar geniş bir kitlenin mali piyasalara ilgisinin artması,
- Ülkelerle ilgili olarak IMF'in "son ödeyici" rolünü oynamasının garanti edilmemesi

gibi etkenler ülke riski derecelendirmelerinin önemini artırmıştır (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1997/RATTUR.html> 09.02.2007).

Böylelikle borç vericiler, borcun geri ödenmesi konusunda daha detaylı analizler yapmaları gerektiğini anlamışlar ve borç verdikleri ülkelere risk ölçümleri uygulamaya başlamışlardır. Bu ölçümlerin önem kazanması da derecelendirme kurumlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Derecelendirme kurumlarına duyulan ihtiyaç, özellikle son yıllarda, büyük artış göstermiştir. Ülkelerin risk düzeylerine göre sınıflandırılması, yatırımcılara, yatırım yapmayı düşündükleri ülkelerde karşılaşılabilecekleri riskler hakkında, diğer yatırım alan-

larını da dikkate alarak öngörülebilir bulunma imkanı sunmaktadır.

4.2.KREDİ RİSK DERECELERİNİN BANKALARDA KULLANIMI

Kredi riski, fon kullanıcıların ödünç aldıkları yabancı kaynakların anapara ve faizini geri ödeyememe olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Bu olasılık kredi kullanan ile ilgili faktörler (finansal durum, iş etiği vb.), sözleşme ile ilgili faktörler (teminatlar, vade, para birimi, sabit ya da değişken faiz vb.), banka ile ilgili faktörler (açıkça tanımlanmış bir kredi politikasından yoksunluk, kredi riskini içeren iç kontrol sisteminin bulunmaması, operasyonel maliyetler vb.), sektör ile ilgili faktörler (sektör genelinde fiyat düşüşleri, talep daralması vb.), ülke ile ilgili faktörler (makro ekonomik, politik vb.) ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle bankalar kredilerini fiyatlarırken yukarıda sözü edilen tüm unsurları dikkate almaktadır. Banka tarafından gerçekleştirilen kredi fiyatlamaları genellikle fon maliyeti, risk primi, operasyonel gider payı ile kar marjını içermektedir. Bu süreçte risk primi belirlenirken bankalar yukarıdaki tüm faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Ancak tüm kredi kullanıcıları için ülke ve sektör ile ilişkili risk faktörleri eşit ağırlıkta görülmektedir. Bu nedenle kredi fiyatlarında farklılığı doğuran kredi kullanıcıları ile ilgili faktörlerdir. Bu faktörlerin değerlendirilmesi ise derecelendirme ile gerçekleştirilmektedir (Eken, 2006:237).

Kredi verme sürecinde bankalar, işletmelere ait kredi risk derecelerini çeşitli aşamalarda kullanmaktadır. Bu aşamalar aşağıda özetlenmiştir. Bunlar:

Kredi Tahsis Kararı, Fiyatlandırma, Kredi Türü/Limiti, Teminat Yapısı, Kredi İzleme 'dir. (Yalçın ve diğerleri, 2006:41)

Bankalar derecelendirmeden kredi portföyünün yönetiminde aktif biçimde yararlanmaktadır. Bu kapsamdaki faaliyetlerden birisi derecelere göre en yüksek kredi limitinin belirlenmesidir. Böylece düşük dereceli müşterilere belirli bir limit dahilinde kredi verilmesi sağlanarak bu kategoride oluşabilecek kredi yoğunlaşma riskinden kaçınılmış olmaktadır. Ayrıca yüksek dereceli müşteriler için basitleştirilmiş kredi analizi süreci uygulanmaktadır. Bir başka uygulama da derecesi birkaç kademe birden gelen müşterilerin takibe alınmasıdır. Kredi Portföyü kalitesinin izlenmesi ile de bölgesel ve sektörel temerrüt olasılıkları hesaplanabilmektedir. (Yalçın ve diğerleri, 2006:44-45)

4.3.KREDİ RİSKİ DERECELENDİRMESİ İLE İLGİLİ BEKLENTİLER

Genelde risk yönetimi tekniklerinin gelişmesi özelde de Basel-II ile beklenen başlıca faydalar şunlardır:

- Bankalarda risk yönetiminin etkinliğinin artması

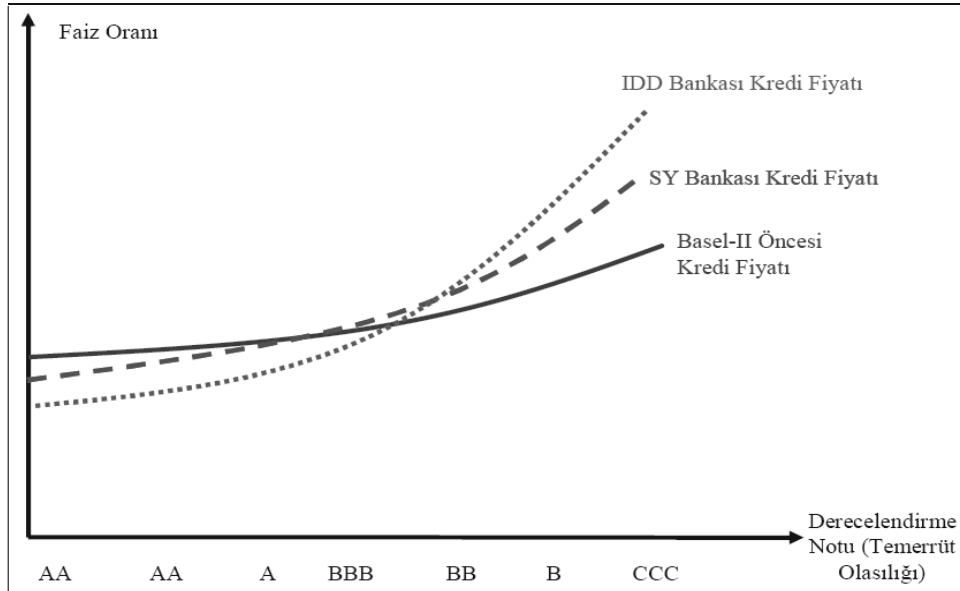
- Bankaların aracılık fonksiyonlarını daha etkin biçimde yerine getirmesi
- Bankaların sermaye düzeylerinin maruz kaldıkları risklere paralel olması
- Bankalar tarafından kamuya açıklanacak bilgiler aracılığıyla piyasa disiplininin artması
- Bankaların müşterileri konumundaki şirketlerin kurumsal yönetim yapılarında iyileşme. (BDDK, 2005:3)

Basel-II, teknik seviyesinin yüksek olması sebebiyle insan kaynağına ve bilgi işlem alt yapı unsurlarına önemli düzeyde yatırım yapılmasını da gerektirmektedir. Basel-II ile birlikte ortaya çıkacak etkilerin bir kısmı, ülkemiz bankalarının Basel-II kurallarına tabi tutulup tutulmamasından bağımsız olarak ortaya çıkabilecektir. Örneğin, ülkemiz Hazinesine veya bankalarımıza fon sağlayıcı konumunda olan veya bankalarımız ile işlem yapan yabancı bankaların Basel-II kurallarına tabi olması, Basel-II'nin bir takım sonuçlarının ortaya çıkması için yeterli olacaktır. (BDDK, 2005:3) Türkiye boyutları ve gelişmişlik düzeyleri son dönemde hızla değişim gösteren ulusal ve uluslar arası bankaların bileşiminden oluşan bir bankacılık sistemine sahip bulunmaktadır. Bu nedenle sermaye yeterliliği hesaplamalarında denetim otoritesi tarafından her biri farklı düzeyde gelişmişliğe sahip farklı yaklaşımlar öngörülebilir. Örneğin, uluslar arası alanda faaliyet göstermeyen sadece ulusal bankalara sahip bir ülkede göz önünde bulundurulacak temel kriterler, sadece yabancı banka şube ve iştiraklerine sahip bir ülkeden oldukça farklı olacaktır. Ancak denetim otoritesinin sermaye yeterliliğinin tespitinde farklı yaklaşımların, aynı tipteki işlemler için farklı sermaye yükümlülükleri hesaplanmasına neden olabileceğinin farkında olması gerekmektedir. Şüphesiz böyle bir uygulamanın yol açacağı diğer bir sonuçta kredi tahsis ve kredi fiyatlamasında farklılıktır. Ayrıca ülkenin derecelendirme konusundaki altyapısının yeterlilik düzeyi, SY'nın başta kurumsal krediler açısından uygulanabilirliği yönünde önemli güçlükler doğurabilecektir.

Yukarıda kısaca ve toplu olarak ifade edilen beklentiler ile ilgili görüşlerin bir miktar detaylandırılması faydalı olacaktır. Öncelikle bankacılık sisteminde yer alan bankaların büyüklük ve faaliyet alanlarını dikkate alarak kredi riski derecelendirmesinde farklı yaklaşımların benimsenmesi ilk bakışta son derece olumlu değerlendirilmektedir. Ölçek ekonomisinin avantajlarından yararlanan, büyük ölçekli ve genellikle yabancı bir banka ile ortaklık ilişkisinde bulunan yerel bir bankanın, kredi riski derecelendirmesine yönelik yatırımları ile daha küçük bir bankanın yatırımları arasında fark olmasını doğal karşılamak gerekmektedir. Bir başka deyişle büyük ölçekli bankanın içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımı, nispeten küçük ve ulusal çapta faaliyet gösteren bankanın ise SY'ı uygulamayı benimsemesi rasyonel bir davranış biçimi olarak değerlendirilebilir. Ancak ilk bakışta kolaylıkla kabul edilebilen bu düşüncenin uygulamada maliyetlere ve doğal olarak fiyatlara etkileri olacaktır.

Basel II ile birlikte banka müşterilerinin kullandıkları kredilerin fiyatlarında değişmelerin olması gibi bankaların da diğer bankalardan kullandıkları kredilerin miktarında ve fiyatında değişmelerin olması muhtemeldir. Benzer şekilde bankaların Basel II'yi uygulayabilmek için katlanacakları operasyonel giderlerin de kredi fiyatlamasına yansıtılması beklenmelidir. Bu maliyetler, bankanın mevcut altyapısının yeterliliğine, Basel II'de hangi ölçüm yaklaşımını kullanacağına ve Basel II'ye geçiş için öngörülen zaman kısıtına göre de değişkenlik gösterebilecektir. Ayrıca maliyetlerdeki artış veya azalışların ne kadarının müşteriye ne kadarının bankaya yansıtacağı ve kar marjlarındaki değişikliklerin boyutu sektörde ileriki yıllarda ortaya çıkacak rekabet koşulları ile yakından ilişkilidir. (Yüksel, 2005/4:33)

Son olarak Basel II 'nin kredi fiyatlamasına dolaylı olarak etkilerinin görüleceği en önemli alan kredilere ilişkin risk primlerindeki değişikliklerdir. Basel II'de kredi fiyatlamasına ve risk primlerinin belirlenmesine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmama ile birlikte Basel II ile hız kazanacak olan risk yönetimi alanındaki gelişmelerle, bankaların işlemleri dolayısıyla maruz kaldıkları riskleri daha iyi ölçecekleri, bu ölçüm sonuçlarını karar alma süreçlerinde daha fazla dikkate alacakları ve işlemlerin fiyatlandırılmasında, maruz kalınan riskleri daha etkin bir şekilde kullanacakları düşünülmektedir. Bu sebeple, bankaların risk yönetimi fonksiyonları geliştikçe risk priminin önem kazanacağı tahmin edilmektedir. Bu da bankaların müşterilerini ve işlemlerini, risklilik düzeylerini dikkate alarak daha fazla ayırtırmaya tabi tutmaları ve fiyat farklılaşmalarının daha belirgin olması sonucunu doğuracaktır. Mevcut ve gelecek dönem arasındaki farklılığın aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kaynak: Ayhan Yüksel, Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri, BDDK Araştırma Dairesi, Araştırma Raporları 2005/4, s:34

5.SONUÇ

Basel II ile bankaların gündemine giren Kredi Riski Ölçüm Yaklaşımları, etkin bir risk yönetiminin gerçekleştirilebilmesi bakımından son derece önemli görülmektedir. Basel II ile getirilen uygulamaların ortak özelliği, ele aldığı konular için alternatifleri de içeren bir menü şeklinde tasarlanmış olmasıdır. Kredi riskini ölçmeye dönük yaklaşımlarda da bu özellik görülmektedir. Alternatif yaklaşımlar uygulamada esneklik sağlamakla birlikte, bu çalışmanın dikkat çekmeyi hedeflediği kredilendirme sürecinde bankalar arası farklılıkların doğmasına da yol açmaktadır.

Temel olarak SY ve İDDY şeklinde sınıflandırabilen kredi riskinin belirlenmesine dönük uygulamalar, ürettiği sonuçlar ile öncelikle KOBİ'leri etkileyecektir. Söz konusu etkiyi iki bölümde ele almak mümkündür. İlk etki Basel II öncesi kredi fiyatı ile Basel II sonrası kredi fiyatındaki değişiktir. Yeni dönemde getirilen düzenlemeler, kullanılan yaklaşımdan bağımsız olarak kredi fiyatlamasında geçmişe göre farklılığa yol açacaktır. Bunun nedeni riske duyarlı fiyatlamadır. Risk artık bir maliyet unsurudur ve kredi fiyatını artırmaktadır. Geçmişte sayısallaştırılamayan risk fiyatlara yansıtılmamıştır. Oysa Basel II ile birlikte risk sayısal olarak ifade edilir hale gelmektedir.

Kredilerin fiyatlanmasında ortaya çıkması beklenen ikinci etki, Basel II düzenlemeleri ile birlikte kredi riskinin belirlenmesinde kullanılacak yaklaşıma bağlı olacaktır. Tercih edilecek yaklaşım Basel I'e göre kredi fiyatlarının ne kadar farklılaşacağını belirleyecektir. İlgili bölümde değinildiği gibi İDDY'yi benimseyen bankaların kredi fiyatlarının daha yüksek oluşması beklenmektedir. Bu beklentinin kaynakları İDDY'nin daha yüksek teknik ve insani altyapı yatırımı ve yönetimini gerektirmesidir. Yatırım ve işletme maliyetlerinin kredi fiyatlarına yansıtılma oranı sektörün dinamiklerine bağlı olarak değişebilmekle birlikte kaçınılmaz bir gerçektir.

Banka kredisi kullanan işletmelerin yeni dönemde, (taşıdıkları özellikler sabit olmak kaydıyla) kredi taleplerine bir bankadan diğer bankaya farklılaşan yanıtlar almaları daha yüksek bir olasılık olarak görülmektedir. Söz konusu farklılıkların kredi tahsisi, miktarı ve fiyatında ortaya çıkması beklenmektedir. Kredilendirmede iyi kredi kötü kredi ayırımından, riskli kredi az riskli kredi ayırımına geçişle birlikte bankaların riskli krediler için daha yüksek maliyetler ile çalışmak zorunda kalmaları bankalar arası farklılığın temel nedenidir. Aynı işletme için farklı kredi koşullarının doğmasında belirleyici unsur ise kredi riski ölçümünde kullanılan yaklaşımdır. İDDY'da SY'a göre daha fazla ve nitelikli verinin kullanımı ön görülmektedir. Bu türden verinin toplanması, sürekliliğinin sağlanması, değerlendirilmesi zorlu ve maliyetli bir süreçtir. Ayrıca İDDY'da kullanılan istatistiki modellerin özellikleri gereği ortaya çıkacak derecelerin SY benzerlik göstermesi beklenmemektedir. Benzer bir ayrışma İDDY uygulayan iki banka arasında da küçük çaplı olmakla birlikte beklenmektedir. Bankaların kendi özelliklerinden ve bakış açılarındaki değişikliklerden doğabilecek sonuçlar dikkate alınmayı gerektiren nitelikte görülmektedir. Bu özellik iyi kredi vermeyi hedefleyen Basel II önce-

si döneme yöneltilen eleştirilerin kısmen yeni dönemde de geçerli olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle kredi kullanıcıların ortaya çıkabilecek farklılıklardan kendileri için rekabetçi özellik taşıyanları değerlendirmek üzere daha seçici olmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Atakan Tülin - İlker Gökbulut-Bengü Vuran, "The Potential Impact and Improvements of Basel II on The Financial Markets in Turkey", **International Finance Symposium 2006, May 25-26 2006 İstanbul**

Aras Güler, **Basel II Uygulamasının KOBİ'lere Etkileri ve Geçiş Süreci**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2005

Berger Allen N., **Potential Competitive Effects of Basel II on Banks in SME Credit Markets in the United States**, Board of Governors of the Federal Reserve System Washington D.C. USA, Wharton Financial Institutions Center Philadelphia P.A. USA, February 2004

Edward I. Altman- Gabriele Sabato, "Effects of the New Basel Capital Accord on Bank Capital Requirements for SME's" , **Journal of Financial Services Research**, 2005

Eken M Hasan, "The Effects of Basel II on Banks' Credit Pricing Activities and Implications for Turkish Banks", **International Finance Symposium 2006, May 25-26 2006, İstanbul**

Hertig Gerard, "Using Basel II to Facilitate Access to Finance: The Disclosure of Internal Credit Ratings", European Corporate Governance Institute, Law Working Paper N. 31/2005, March 2005,

Jones S. Griffith- &S. Spratt, "Will the proposed new Basel Capital Accord have a net negative effect on developing countries?", Institute of Development Studies, University of Sussex

Karabiber M., (2006, Basel Uzmanları 2007'ye hazırlanıyor. http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3466) (20.05.2006)

Özding Özer, **Derecelendirme Sürecinde Ekonometrik Bir Değerlendirme**, SPK Yayınları, Yayın No:130, Mayıs 1999, s:9

Ray Patrick Von, "Credit Ratings and The Standart Approach To Credit Risk in Basel II", **European Central Bank Working Paper Series**, No.517, August 2005

Seval Selim, **Kredi Derecelendirme Modelleri**, Riskmetre-Finar, 16 Şubat 2006

Sevil Güven, **Risk Derecelendirmesi ve Arçelik A.Ş. 'de Bir Uygulama**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1993

Tecimer Y, "2005, Basel II Nedir? Basel I'den Farkı Nedir?", **Referans Gazetesi**, 27 Eylül 2005

Yalçın Haluk -Alper Önder- Kaan Aksel- Nazlı Özyürek, PwC Türkiye V. Çözüm Ortaklığı Platformu, Şirket Derecelendirmesinde Basel II Perspektifi, 2006.

Yayla M, Türker Y. 2005, **Basel II-Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci**, BDDK ARD Çalışma Raporları, No:2005/3

Yüksel Ayhan, **Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri**, BDDK Araştırma Raporları 2005/4, s:14

Yılmaz Mustafa Kemal, "Ali Küçükçolak, Effects of Basel II Standarts on SME: Evidence from The ISE", **International Finance Symposium 2006**, May 25-26 2006, İstanbul

BDDK Araştırma Dairesi, **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)**, Ocak 2005

Basel II ve KOBİ'ler Çalışma Grubu, "Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri", **Bankacılar Dergisi**, Sayı:58, 2006

Ernst&Young, **Global Basel II Survey: Basel II The Business Impact**, Global Financial Services Risk Management- Research Papers

How To Deal With The New Rating Culture, **European Comission**, July 2005

TBB Basel II Yönlendirme Komitesi, **Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri**, TBB Yayını, Yayın No:228, Eylül 2004

Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri, TBB, Eylül 2004, Yayın No:228

<http://www.pwcglobal.com/Tr/tur/about/events/training/baselII.pdf> (11.11.2005)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1997/RATTUR.html> 09.02.2007

<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma7.doc> 09.02.2007

<http://www.global.com.tr/sozluk.jsp> 22.02.2007